

ТІНЬОВА СКЛАДОВА ЯК ПРОЯВ ДЕВІАНТНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Постановка проблеми. Більшість експертів та вчених схилиються до думки, що поширення тіньової економіки є негативним явищем, яке гальмує розвиток економіки загалом. На нашу думку, дуже важливо розглянути тіньову складову як прояв девіантної соціалізації економіки України, оскільки поширення тіньової економіки відбувається всупереч цивілізаційним законам. У цьому контексті визначення рівня тіньової складової в економіці України та її регіонів слід розглядати як опосередковану оцінку девіантної соціалізації економіки. Така оцінка дозволить розробити дієву систему заходів щодо попередження девіантної соціалізації економіки України та її регіонів загалом і гальмування поширення тіньової складової економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В на час активно вивчаються як тіньова економіка, так і девіантна соціалізація економіки. Так, дослідженню проблем оцінки тіньової економіки присвячені роботи провідних вітчизняних науковців, а саме В. Базилевича, З. Варналія, Т. Ковальчука, І. Мазур, В. Мандибури, Р. Моторина, О. Турчинова., А. Мокія. Серед закордонних науковців слід відзначити праці Я. Арваї, Д. Блейдса, Н. Бокун, В. Дадалко, Л. Дрекслера, Ф. Шнайдера, Г. Гроссмана.

Девіантна соціалізація економіки в різних аспектах активно вивчалася такими вченими, як А. Бабанина, З. Галушка, Я. Жалило, Ю. Зайцев, Н. Левчук, Е. Лібанова, У. Садова та ін. Але, питання поширення тіньової економіки як прояву девіантної соціалізації економіки України вивчене недостатньо, що і обумовило вибір теми цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Тіньову економіку характеризують зазвичай як економічну діяльність, яка пов'язана з незаконним привласненням особою або групою осіб частини створеної вартості або частки майна через різного роду викривлення об'єктивної інформації про рух грошових коштів та матеріальних цінностей, спотворення даних первинного обліку для заплутування джерел походження доходів, а також через реалізацію методом лобіювання відповідних законодавчих норм і нормативів [7]. Отже, очевидно, що тіньова економіка не рахується з цивілізаційними законами розвитку суспільства.

Девіантну соціалізацію економіки характеризують як громадське небезпечне відхилення процесів соціальної трансформації економічної діяльності від протікання таких процесів, які вважаються нормальними і/або прийнятними відносно цивілізаційних завдань стійкого загальнолюдського розвитку [3]. Вчені справедливо відзначають, що девіантну соціалізацію економіки доцільно розглядати як такий спосіб здійснення економічної діяльності, який базується на деструктивній культурі і суперечить морально-етичним і гуманітарним цінностям цивілізації [3]. Девіантну соціалізацію економіки часто пов'язують із злочинною діяльністю у цій сфері. Так, О.В. Зибарева, О.В. Шинкарук та ін. наголошують на тому, що кризові явища в національних господарствах зумовили і зумовили зростання економічної злочинності, яка стає чи не найбільшою небезпекою, в першу чергу, для стабільного функціонування і стійкого розвитку регіональних систем, так і, зрештою, для існування будь-якої держави в цілому [3].

Якщо взяти до уваги, що тіньова економіка - це неконтрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей, яке здійснюється поза законом, що унеможливує стабільний розвиток суспільства, то стає очевидним, що тіньова економіка є яскравим проявом девіантної соціалізації економіки України та її регіонів.

Ось чому так важливо оцінити рівень тінізації української економіки.

В Україні використовують дві офіційні методики оцінювання обсягів тіньової економіки України, а саме: методика Державної статистичної служби України та методика Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, що регулярно використовується для визначення обсягів тіньової економіки у рамках Програми розвитку системи національних рахунків [4, с. 270]. Проте оцінка обсягів тіньової економіки, розрахована за допомогою цих методик, має значні розбіжності, що засвідчує про методологічну, методичну та організаційну недосконалість офіційних підходів (рис. 1).

Рис. 1. Оцінка тіньової економіки України у % від ВВП, за даними Міністерства економічного розвитку та Держкомстату (джерело [4, с. 270]).

Такі значні розбіжності в результатах обумовили використання для оцінки рівня тіньової економіки інших доволі різноманітних методів, а саме: методу порівняння витрат населення та роздрібного товарообороту, монетарного методу, електричного методу та фінансового методу збитковості підприємств [5]. Але, використання усіх цих методів дало також значні розбіжності у результатах (рис.2-5) при спробах оцінити рівень вітчизняної тіньової економіки, що відображено у зведеному звіті Міністерства економіки України [6, с. 2].

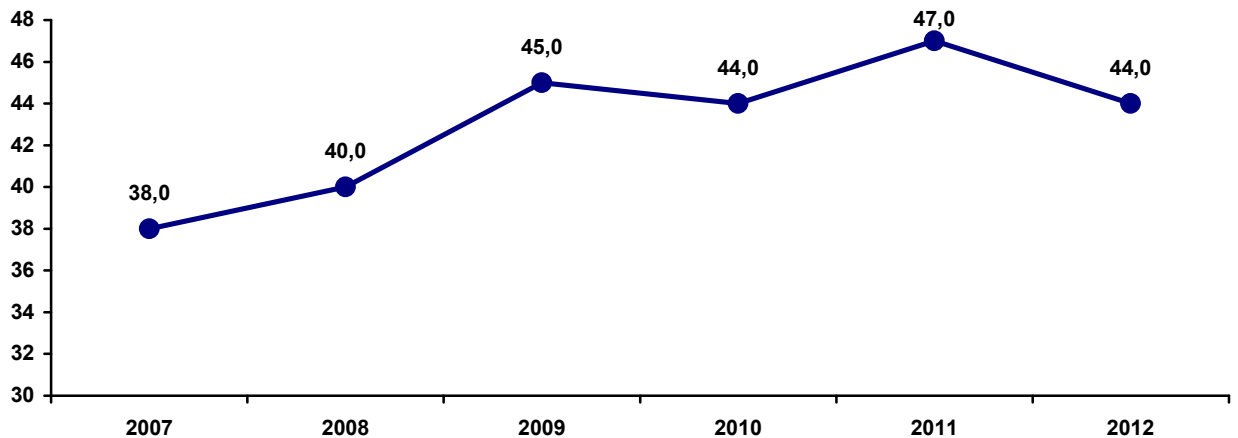

Рис. 2. Динаміка тіньової економіки України у % від ВВП, за методом «витрати населення – роздрібний товарооборот» (джерело [6, с. 4])

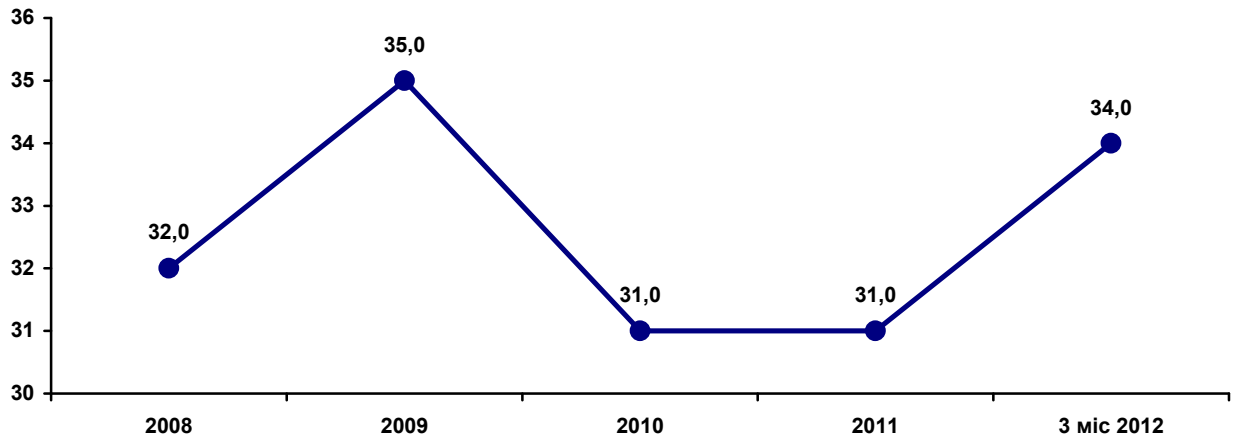

Рис. 3. Динаміка тіньової економіки України за фінансовим методом, % від ВВП (джерело [6, с. 7])

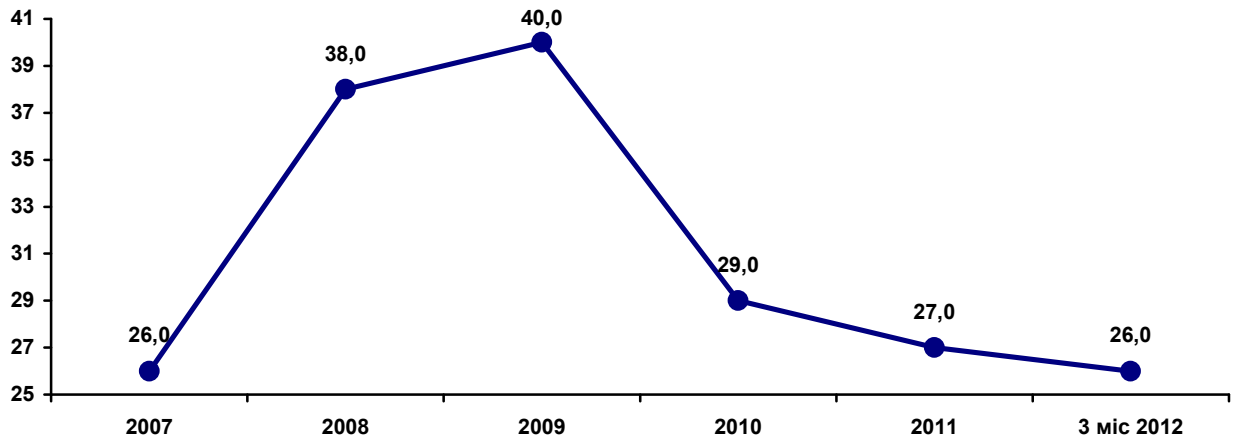

Рис. 4. Динаміка тіньової економіки України за монетарним методом, % від ВВП (джерело [6, с. 6])

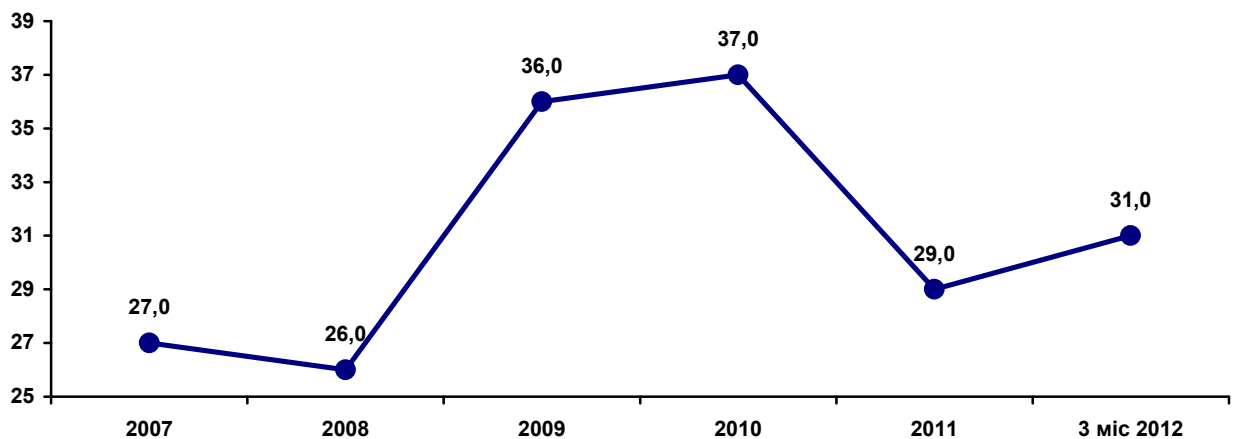

Рис. 5. Динаміка тіньової економіки України за електричним методом, % від ВВП (джерело [6, с. 4])

Аналіз рисунків 2-5 підтверджує про наявність значних розбіжностей результатів при використанні різних методів обчислення рівня тіньової економіки.

І це не дивно, адже всі вони ґрунтуються на різноманітних припущеннях і мають між собою значні розбіжності, оскільки кожен метод розрахунку охоплює певну сферу національної економіки (з відповідно різною часткою у ній нелегального сектору), а тому лише інтегральний показник рівня тіньової економіки може служити комплексним індикатором такого явища, як тіньова економіка [6, с. 3].

Проте запропонований Міністерством економіки України метод розрахунку інтегрального показника включає в себе похибки різних методик обчислення, з яких найбільш вірогідним виглядає метод «витрати населення – роздрібний товарооборот» (рис.6).

Можна припустити, що для достовірної оцінки рівня тіньової економіки країни необхідно проводити галузеву оцінку ємності кожного окремого товарного ринку. Але, навіть і це не дозволить оцінити тіньову економіку в повній мірі, а тим більше девіантну соціалізацію економіки України та її регіонів. Очевидно, що запропонований Міністерством економіки України метод розрахунку інтегрального показника має використовуватись одночасно із соціологічною оцінкою цього явища.

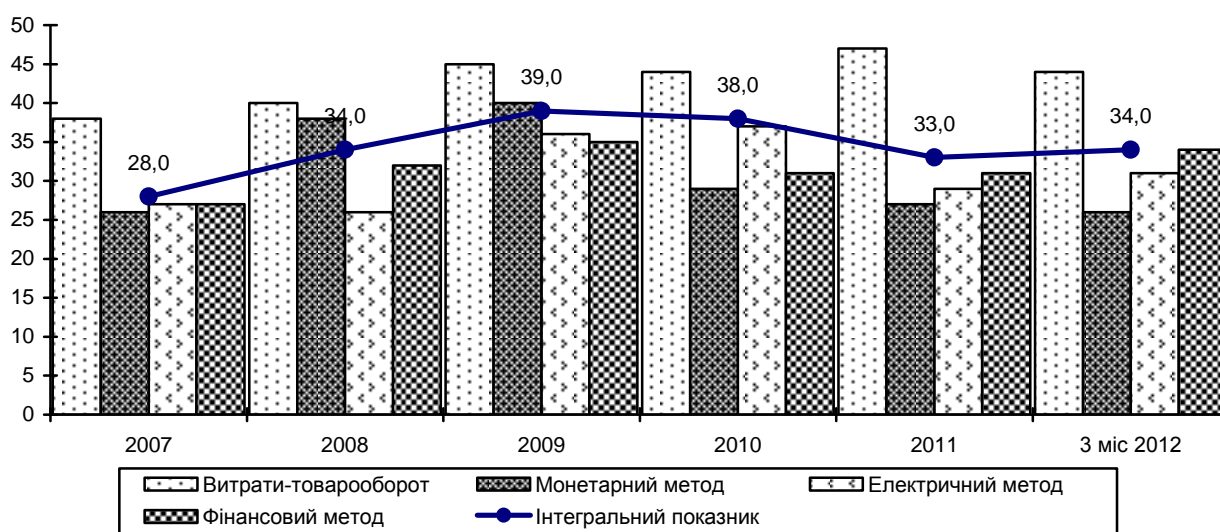

Рис. 6. Зведені дані розрахунку тіньової економіки

Крім того, важливо оцінювати і силу прояву факторів формування тіньової економіки та поглиблення девіантної соціалізації економіки.

Серед таких факторів, детермінантами, на думку З. Варналія, є:

- високі податки і нерівномірне податкове навантаження;
- недостатня прозорість податкового законодавства та постійне внесення до нього змін;
- повільні та непрозорі приватизаційні процеси;
- втручання владних структур усіх рівнів у діяльність суб'єктів господарювання;
- корупція органів державної влади та місцевого самоврядування [1].

Оцінка названих вище та інших факторів дозволить розробити заходи, спрямовані на доцільне науково обґрунтоване зниження податків, протидію корупції органів державної влади та місцевого самоврядування та ін. Ці заходи мають мати місце як у обґрунтованій державній економічній політиці, так і в регіональній політиці України. Вони сприятимуть виконанню положень Закону України «Про основи національної безпеки України», згідно з яким передбачено подолання тінізації економіки шляхом реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної системи, припинення відпливу капіталу за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси.

Реалізація зазначених заходів сприятиме не тільки попередженню зростання економічної злочинності, але й стане протидією криміналізації всієї економічної системи держави.

Висновки. Оскільки оцінка тінізації економіки є опосередкованою оцінкою девіантної соціалізації економіки загалом, важливо розробити нові інтегральні методики, які б дозволили адекватно оцінити зазначені явища. Такі інтегральні методики в обов'язковому порядку повинні враховувати соціологічний вимір досліджуваних явищ та оцінку факторів, які сприяють їх поширенню. Тільки адекватні реальності оцінки дозволять розробляти дієві системи заходів, спрямовані на покращення ситуації.

Анотація

У статті привертається увага до необхідності оцінки тіньової складової як прояву девіантної соціалізації економіки. Окреслюються особливості оцінки рівня тіньової економіки в Україні та акцентується увага на важливості її удосконалення шляхом врахування соціологічного виміру досліджуваних явищ та оцінки факторів їх поширення.

Ключові слова: тіньова економіка, девіантна соціалізація економіки, методика оцінки, заходи.

Аннотация

В статье привлекается внимание к необходимости оценки теневой составляющей как проявлению девиантной социализации экономики. Очерчиваются особенности оценки уровня теневой экономики в Украине и акцентируется внимание на важности ее усовершенствования путем учитывания социологического измерения исследуемых явлений и оценки факторов их распространения.

Ключевые слова: теневая экономика, девиантная социализация экономики, методика оценки, мероприятия.

Summary

The article draws attention to the necessity of the assessment of the shadow component as a manifestation of deviant socialization of the economy. The special features of the assessment of the level of shadow economy in Ukraine are outlined and it is focused on the importance of its improvement by taking into account the sociological dimension of the studied phenomena and the assessment of the factors of the distribution.

Keywords: shadow economy, deviant socialization of the economy, methods of assessment, measures.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С. Шляхи детінізації економіки України та її особливості // Банківська справа. – 2007. – №2. – С.56–57.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Зыбарева О.В., Шинкарюк О.В. Тенденции экономической преступности в регионах Украины как формы проявления девиантной социализации // Вопросы современной экономики: электронный научный журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economic-journal.net/2013/12/058/>
4. Лісовий А.В. «Методи виявлення та оцінювання тіньового сектору економіки» / А.В. Лісовий, С.В. Кирпа // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – № 1, 2011 с 267-275.
5. Міністерство економіки України Наказ № 123 18.02.2009 «Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/135879/file/Metod_TinEk.doc.

6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України «Загальні тенденції тіньової економіки у I кварталі 2012 року» 13 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/187630/file/Shadow_Ikv2012.doc .

7. Черниш О.М. Тіньова економіка: особливості та шляхи легалізації // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=68>